مقاله پژوهشی

تجربه زیسته دانشجویان مشروطی علوم پزشکی از افت تحصیلی، یک مطالعه پدیدارشناسانه

آیت سهرابی، علی مهداد*، احمد صادقی، اصغر آقایی

چکیده

مقدمه: توانمندسازی دانشجویان و جلوگیری از افت تحصیلی یکی از مهم‌ترین موضوعات دانشگاه‌های علوم پزشکی است. علل و عواملی در طول تحصیل دانشجویان، کیفیت روند یادگیری فراگیران را کاهش می‌دهد و منجر به افت تحصیلی و مشروطی برخی از آنان می‌شود. این مطالعه با هدف بررسی تجارب زیسته دانشجویان مشروطی علوم پزشکی اصفهان انجام شد.

روش‌ها: مطالعه کیفی حاضر با رویکرد پدیدارشناختی و مروری بر تجربیات زیسته دانشجویان در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۷ در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام شد. داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه نیمه ساختاری و به صورت حضوری و با روش نمونه‌گیری داوطلبانه انجام و بر اساس روش تحلیل محتوا به صورت دستی تجزیه و تحلیل شد.

نتایج: در مجموع ۳۱ دانشجوی مشروطی تا رسیدن به اشباع نظری داده‌ها مصاحبه شدند. در تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، در مجموع ۱۳۱ کد باز، ۳۰ کد محوری و ۵ کد گزینشی به دست آمد. بیش‌ترین تعداد عوامل افت تحصیلی از دیدگاه دانشجویان در کد گزینشی عوامل فردی قرار گرفت. سایر عوامل افت تحصیلی در ۴ کد گزینشی محیط آموزشی، عوامل روانشناختی، عوامل مرتبط با خانواده و جامعه، عوامل مرتبط با اساتید بود. متداول‌ترین کدهایی که دانشجویان به آنها اشاره کردند عبارتند از: عدم انگیزه، حواس پرتی، مشکلات مالی، سخت‌گیری استاد، روحیه افسرده، ناامیدی از مشاغل آینده، ناتوانی والدین و اعتماد به نفس پایین.

نتیجه‌گیری: با توجه به علل و زمینه‌های مختلف مؤثر در ایجاد افت تحصیلی، داشتن دیدگاه یکپارچه و جامع از سوی نظام آموزشی و خانواده‌ها در برخورد با مسأله افت تحصیلی ضروری است.

واژه‌های کلیدی: افت تحصیلی، دانشجویان علوم پزشکی، پدیدارشناسی، تجربه زیسته

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ مرداد ۱۴۰۰؛ ۲۱(۲۱): ۲۴۷ تا ۲۵۵

مقدمه

مسأله افت تحصیلی نه تنها یکی از قدیمی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین مشکلات آموزشی است، بلکه می‌توان از آن به عنوان آسیب آموزشی نام برد و در زمره‌ی با اهمیت‌ترین مشکلات آموزشی محسوب کرد. موفقیت تحصیلی می‌تواند به عنوان معیاری جهت سازگاری فراگیر با محیط آموزشی و موفقیت آینده در نظر گرفته شود(۱).

* **نویسنده مسؤول:** دکتر علی مهداد (دانشیار)، گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
amahdad@khuisf.ac.ir
آیت سهرابی، دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
(sohrabi.a.a@gmail.com)؛ دکتر احمد صادقی (دانشیار)، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
(aghaeipsy@gmail.com)؛ دکتر اصغر آقایی (استاد)، گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
(sadeghi22@gmail.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱/۲۱، تاریخ اصلاحیه: ۱۴۰۰/۴/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲۹

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

از سوی دیگر، افت تحصیلی (Academic failure) یکی از مشکلات عمده در کیفیت مراکز آموزش عالی کشور محسوب می‌شود که به دلیل اتلاف وقت و هزینه‌های جاری و ایجاد مشکلات روانی و اجتماعی برای دانشجویان از اهمیت زیادی برخوردار بوده و عدم کنترل آن موجب پایین آمدن سطح علمی و کارایی کشور در آینده خواهد شد(۲). تقریباً ۲۵ درصد از جمعیت جوان در معرض شکست تحصیلی و دیگر مشکلات رفتاری متعاقب آن هستند و بر اساس پژوهش‌های انجام شده حدود ۱۲ درصد از دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی در طی دوران تحصیل خود حداقل یک ترم مشروط می‌شوند(۳).

افت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی از اهمیت خاصی برخوردار است. زیرا اگر یک فارغ‌التحصیل حیطه علوم پزشکی دارای معلومات مناسب دانشگاهی نباشد به علت حساسیت شغلی و ارتباط آن با سلامت افراد جامعه، این مشکل به صورت بحرانی‌تری خود را نشان می‌دهد(۴). در بررسی سامانه الکترونیک معاونت آموزشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان تعداد ۳۲۳ نفر (۴/۵٪ کل دانشجویان) در نیمسال اول سال تحصیلی ۹۸-۹۷ مشروط شدند. این آمار در دانشجویان داروسازی به ۹/۵٪ می‌رسید. در تحقیقی در دانشگاه علوم پزشکی لرستان پیشنهاد شده که با استفاده از درخت رده‌بندی افت تحصیلی را در دانشجویان پیش‌بینی نموده و از ابتدا برای کاهش افت تحصیلی در این افراد مداخله کرد(۵). در مطالعه‌ای در سال ۱۳۹۹ تم‌های ناتوانی در مدیریت عاطفه، مدیریت نکردن زمان و نظارت و ارزشیابی نامناسب استادان بیش‌ترین فراوانی و اهمیت را در افت تحصیلی دانشجویان داشته‌اند(۶). یافته‌های پژوهش دیگری مشخص کرده که انجام فعالیت‌های فوق برنامه توسط دانشجویان از علل افت تحصیلی و یا پیشرفت تحصیلی نیست(۷). نبود دورنمای آینده شغلی مطلوب در دانشجویان، نقشی اساسی در افت تحصیلی آنها ایفا می‌کند. همچنین ساختار اقتصادی موجود در جامعه و نبود امکانات شغلی و سرمایه نیز علاوه بر بی‌انگیزگی تأثیرگذار است(۸). در مطالعه‌ای که بر روی دانشجویان دانشکده پزشکی کربلا انجام گرفت، دانشجویان، عدم مدیریت زمان، روش‌های نامناسب تدریس اساتید و کم علاقگی به مطالعه را عواملی می‌دانستند که بیش‌تر در افت تحصیلی تأثیرگذار بوده است(۹). یافته‌های یک پژوهش مقطعی که نظرات دانشجویان را پرسیده است نشان داد که توجه بیش‌تر به برنامه درسی، عوامل مرتبط با مربی و محیط یادگیری می‌تواند از افت تحصیلی دانشجویان جلوگیری کند(۱۰).

بنابراین بررسی علل و عوامل افت تحصیلی با در نظر گرفتن تحمیل هزینه‌های زیاد به فرد، خانواده، نظام آموزشی و جامعه و پیامدهای روانشناختی جبران‌ناپذیر آن بر افراد اهمیت دارد. ناکافی بودن اقدامات مشاوره‌ای مؤثر بر بهبود وضعیت تحصیلی این دانشجویان و شناسایی علل و عوامل اثرگذار بر آن از مهم‌ترین اولویت‌های نظام آموزشی به طور عام و نظام آموزش پزشکی به طور خاص باید باشد. بر این اساس، با وجود مطالعات گسترده در خصوص افت تحصیلی، بر مبنای جستجوهای انجام گرفته محققان در منابع معتبر علمی، پژوهشی که بر مبنای نظر دانشجویان و بررسی تجارب زیسته آنان درباره علل افت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی در ده سال گذشته انجام شده باشد، یافت نشد. تنها در یک مطالعه دیدگاه دانشجویان معرفی شده به کمیته موارد خاص دانشگاه در خصوص علل افت تحصیلی به این روش بررسی شده بود. علاوه بر این، با تغییر بافت، فرهنگ و تغییر شیوه زندگی جامعه و خصوصاً جوانان، بررسی مستمر علل افت تحصیلی و برنامه‌ریزی برای رفع آنها ضروری است. همچنین این موضوع دغدغه مهم شورای آموزشی و کارکنان نظام آموزشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف پاسخ‌گویی به این سؤال که علل مشروطی دانشجویان علوم پزشکی اصفهان در شرایط فعلی با محوریت بررسی تجربه زیسته یادگیرندگان (دانشجویان)، چیست، انجام گرفت. این پژوهش بخش نخست یک مطالعه سه مرحله‌ای است و مبنای تهیه بسته مشاوره‌ای ویژه دانشجویان مشروطی علوم پزشکی خواهد بود.

روش‌ها

در این پژوهش به بررسی تجربه دانشجویان رشته‌های

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

مختلف دانشگاه علوم پزشکی اصفهان از افت تحصیلی خود و با تمرکز بر روی علت‌های افت تحصیلی از منظر آنان پرداخته شده است. روش مورد استفاده در پژوهش حاضر، پدیدارشناختی (Phenomenology) به روش توصیفی است. روش پدیدارشناختی که یک رویکرد کیفی است، به بررسی و ادراک و تفسیر معنا و مفهوم پدیده‌ای از دیدگاه افراد متعددی پرداخته می‌شود که آن افراد رویداد موردنظر را تجربه کرده‌اند. اصطلاحاً به این تجربه، تجربه زیسته (lived experience) می‌گویند(۱۱). پدیدارشناسی توصیفی شامل سه بخش درک مستقیم، تجزیه و تحلیل اطلاعات و توصیف آنان است(۱۲). این روش با استفاده از روش هفت مرحله‌ای کلایزری انجام می‌گردد(۱۳).

جامعه هدف پژوهش حاضر دانشجویان مشروطی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در نیمسال اول و دوم سال ۹۸-۱۳۹۷ بودند که معدل ترم آنان در این سال تحصیلی در یک ترم و یا بیش‌تر، از ۱۲ کم‌تر بود و نامه اخطار مشروطی را از معاونت آموزشی این دانشگاه دریافت کرده بودند. روش نمونه‌گیری پژوهش، هدف‌مند و روش کار به این صورت بود که دانشجویان مشروطی که در ابتدای نیم سال جدید نامه‌ای از دانشکده مربوطه دریافت می‌کردند و از مشروط شدن (معدل پایین‌تر از ۱۲) در ترم قبل مطلع می‌شدند. در نامه قید شده بود که برای گرفتن مشاوره به مرکز مشاوره دانشجویان در اسرع وقت مراجعه نمایند. دانشجویان برای استمرار آموزش نیاز به اعلام نظر مرکز مشاوره مبنی بر حضور دانشجو به آن مرکز داشتند. لذا اکثر دانشجویان به مرکز مشاوره مراجعه نمودند و در مرکز مشاوره دانشجو به پژوهشگر ارجاع داده می‌شد. از بین این دانشجویان به ترتیب حضور تا اشباع داده‌ها مصاحبه به عمل آمد. تعداد نمونه در این مطالعه بر اساس اشباع داده‌ها و عدم ارائه اطلاعات جدید به عنوان شاخص کفایت مطالعات کیفی، ۳۱ نفر بود. تنها کسانی که تمایل به مصاحبه نداشته و یا در زمان مصاحبه تعیین شده با وجود پیگیری‌های فعال تلفنی به مرکز مشاوره مراجعه نمی‌کردند از مطالعه حذف می‌شدند.

مکان مصاحبه یکی از اطاق‌های مناسب مرکز مشاوره بود که محیط آرام و امنی برای مصاحبه فراهم می‌شد. مدت زمان مصاحبه با هر دانشجو ۲۰ تا ۴۰ دقیقه و در یک جلسه انجام گرفت. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته و عمیق استفاده شد. در شروع مصاحبه سوابق تحصیلی و نمرات دانشجو در ترم‌های گذشته از طریق نرم‌افزار سما که یک نرم‌افزار مدیریت آموزشی است با حضور دانشجو بررسی شد. این کار ضمن مستندسازی سوابق دانشجو، شرایط را برای شروع مصاحبه هدف‌مند آماده می‌کرد. مصاحبه با یک سؤال مبنی بر تجربه آنان از موضوع افت تحصیلی شروع می‌شد و سپس سؤالات اکتشافی برای تشویق شرکت کننده و تعمیق بخشیدن به اطلاعات پرسیده می‌شد. سؤال ابتدایی و کلی مصاحبه این بود: *"شما فکر می‌کنید به چه دلیل یا دلایلی دچار افت تحصیلی و مشروطی شدید؟ چه عواملی در این خصوص نقش داشت؟ هرچه در این رابطه به ذهنتان می‌آید می‌توانید بیان کنید"*. در حین مصاحبه با سؤالاتی از قبیل: *"آیا فکر می‌کنید علت دیگری نیز در ایجاد افت تحصیلی خود و یا دوستان دانشجویتان تأثیر داشته است؟"* سعی می‌شد جریان مصاحبه به پیش رود.

با توجه به نرم‌افزار سما اشاره‌ای به واحدهای دانشجو که نمرات کم‌تر از حد لازم آورده بود می‌شد و از دانشجو خواسته می‌شد که اگر توضیحی راجع به مردود شدن در آن دروس داشت بیان نماید. در انتهای مصاحبه از دانشجو خواسته می‌شد نکات تکمیلی در خصوص بحث خود راجع به عوامل افت تحصیلی را بیان نماید. در حین مصاحبه یادداشت‌برداری میدانی انجام شد. در نهایت نکات اصلی یادداشت‌برداری شده با دانشجو مرور می‌شد و اگر دانشجو مطالب را تأیید می‌کرد، مصاحبه پس از تشکر از همکاری دانشجو به اتمام می‌رسید. میانگین مدت زمان هر مصاحبه ۴۵ دقیقه بود. سپس موارد ضبط شده طی چند نوبت بررسی شد و همه گفته‌ها به صورت کتبی نوشته شده و با گفته‌های اصلی در چند مرحله و توسط دو پژوهشگر تطبیق داده شد. موارد مهم و مرتبط با موضوع و مفاهیم فرموله (formulated meanings) جداسازی و کدهای باز توسط پژوهشگران استخراج گردید. در این مرحله با کنارهم چیدن کدهای باز مرتبط تعداد محدودتری کدهای محوری و سپس با تلفیق آنها کدهای گزینشی به

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

دست آمد.

در مرحله پایانی برای تأمین معتبر بودن، داده‌ها به شرکت کنندگان مطالعه ارائه شد و آنها صحت یافته‌ها و نوشته‌ها و هماهنگی یافته‌ها با تجارب خود را بررسی و اظهارنظر کردند. در ضمن یکی دیگر از پژوهشگران این تطبیق را مجدداً بررسی کرد. با توجه به این که پژوهشگر از کارکنان معاونت آموزشی و همکار مرکز مشاوره است، به طور روزمره با موارد افت تحصیلی و مشروطی دانشجویان در تماس بوده و آشنایی کامل با وضعیت تحصیلی دانشجویان داشت و برقراری ارتباط با دانشجو امکان‌پذیر بودو دانشجویان پذیرای مصاحبه با پژوهشگر بودند. رسیدگی به افت تحصیلی از اصول کار حرفه‌ای و علاقه‌مندی پژوهشگر بوده و به ابعاد مصاحبه تسلط کافی وجود داشت. این موضوع و همچنین حفظ مستندات پژوهش عواملی برای تضمین قابلیت تأیید مطالعه هستند. به عنوان مثال مشارکت کننده بیستم در مصاحبه نقل کرده که: *"ترم پیش ترم اول بودم. پدرم اول ترم سکته کرد و اول ترم یک ماه و نیم نبودم. هم کار می‌کردم و هم بالا سر پدرم بودم. کارم نقاشی دیواری بود و پیش یک استاد کار می‌کنم. باید خرج خودم را در بیارم. هنوز هم با دانشگاه آدابته نبودم. سه درسم را به دلیل شرکت کم‌تر در کلاس، استاد گفت که در امتحان شرکت نکن. من چیزی نمی‌دونستم که چکار کنم. یکی از درس‌هایم را با خودکار پر کردم و کامپیوتر تصحیح نکرد و صفر رد کرد. من یکی از دلایل افت تحصیلی‌ام بدلیل تنبلی هست. جوونا درگیری فکری دارن. مثلا خود من فکر آینده ام و با توجه به رشته ام انگیزه‌ای ندارم. سه سال کنکور دادم و داغون شدم و نهایت امر رشته .....قبول شدم. هر چند دوست داشتم که رشته بهتری قبول بشم. حال خوبی هم نداشتم و خلقم افسرده است. با بقیه کم‌تر ارتباط دارم. ترم اول با شرایط و مقررات دانشگاه آشنا نبودم مثلا نمیدونستم حذف اضطراری یعنی چه ؟"* در این مصاحبه موارد مهم بیماری پدر، آشنا نبودن با قوانین دانشگاه، تنبلی، مشکل اقتصادی خانواده، خلق افسرده بود. این موارد با خود دانشجو و سپس با گفته‌های دانشجویان دیگر تطبیق داده می‌شد و کدهای باز و کدهای محوری و گزینشی انتخاب می‌شد. مثلاً گفته‌های این فرد پس از بررسی مسایل دانشجویان دیگر و حذف تکرارها در کدهای محوری اختلالات جسمی روانی، آینده شغلی مبهم زیر مجموعه کد گزینشی عوامل فردی افت تحصیلی، فرسودگی تحصیلی، بی‌انگیزگی و اهمال‌کاری دانشجو زیر مجموعه کد گزینشی عوامل روانشناختی و آگاهی کم از مقررات آموزشی در زیر مجموعه عوامل محیط آموزشی، بیماری نزدیکان و مسائل مالی خانواده زیر مجموعه عوامل مرتبط با خانواده و جامعه جای گرفت.

به منظور رعایت اصول اخلاقی به دانشجو اطمینان داده می‌شد که اصول رازداری در پژوهش رعایت شده و مشخصات وی نزد پژوهشگر محرمانه خواهد ماند. در ضمن هر زمان که وی بخواهد می‌تواند از شرکت در مطالعه انصراف دهد.

نتایج

۳۱ دانشجو (۱۶ دانشجوی پسر و ۱۵ دانشجوی دختر) از ۸ دانشکده دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در مطالعه شرکت داشتند. بیش‌ترین شرکت‌کنندگان از دانشکده داروسازی (۹ نفر) و کم‌ترین تعداد از دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی (۱ نفر) بود.

مجموع کدهای باز مربوط به پدیده افت تحصیلی که توسط دانشجویان تجربه شده و در مصاحبه مطرح شد، ۱۳۱ مورد بود. کدهای باز اولیه تبدیل به ۳۰ کد محوری شد و کدهای محوری در ۵ کد گزینشی طبقه‌بندی گردیدند. این کدهای گزینشی عبارتند از: ۱) عوامل فردی افت تحصیلی، ۲) عوامل روانشناختی افت تحصیلی، ۳) عوامل محیط آموزشی افت تحصیلی، ۴) عوامل خانوادگی و اجتماعی افت تحصیلی و ۵) عوامل مرتبط با استاد

این کدهای محوری در زیر مجموعه کد گزینشی عوامل فردی افت تحصیلی بودند: روش مطالعه نادرست، تمرکز ناکافی، تفکرات غلط در اخذ واحد، واحدگیری نامناسب، آینده شغلی مبهم، بیماری‌ها و اختلالات روانی جسمی.

به عنوان مثال مشارکت کننده هفتم در مصاحبه این گونه بیان کرده: "*ما دانشجویان شب امتحانی هستیم و من تا روزهای آخر ترم دروس را مرور نمی‌کنم*". این بیان به عنوان یک کد باز مطالعه شب امتحانی در زیر مجموعه کد

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

محوری روش مطالعه نادرست و کد گزینشی عوامل فردی افت تحصیلی جای گرفته است.

دومین کد محوری از نظر دانشجویان مشروطی عوامل روانشناختی است. عوامل روانشناختی افت تحصیلی شامل: غم غربت، فرسودگی تحصیلی، بی‌انگیزگی تحصیلی، اهمال‌کاری دانشجو، خودکارآمدی ضعیف و رشته تحصیلی نامناسب. هرچند این عوامل با عوامل فردی افت تحصیلی قرابت دارد ولی به دلیل درگیر کردن سلامت روان دانشجویان در یک کد محوری مستقل جای گرفت.

کد گزینشی عوامل مرتبط با محیط آموزشی افت تحصیلی شامل: برخورد نامناسب در محیط دانشگاه، قوانین آموزشی نامناسب، مشکل فرایندهای آموزشی، دشواری دروس، مشاوره تحصیلی نامناسب، ارتباطات بین فردی جدید در دانشگاه، آگاهی کم از قوانین آموزشی، فرایندهای غیر آموزشی بود.

مشارکت کننده یازدهم اشاره می‌کرد که: *"من با افرادی در خوابگاه سکونت دارم که اصلاً با هم سازگار نیستیم. قبلاً در خانه خودمان زندگی می‌کردم و یک شب هم بیرون از خانه نبودم"* و یا "به دانشگاه که آمدیم دختر و پسرها باهم‌اند و من از این که نتوانستم و نخواستم مثل بقیه باشم و تنها شدنم باعث ناراحتی‌ام شد. *"از طرفی مشارکت کننده پنجم اعتقاد داشت که با هم بودن دخترها و پسرها خصوصاً در این سنین جوانی جاذبه‌هایی داشته که باعث کم شدن تمرکز من شده و کمتر به درس خواندن می‌پردازم"*.

کد گزینشی عوامل خانوادگی و اجتماعی شامل کدهای محوری: رفتار نامناسب خانواده، اختلافات والدین، بیماری نزدیکان، مشکلات ازدواج، فقر مالی، تعامل ناصحیح خانواده، تضییع زمان مطالعه بود. مشارکت کننده هیجدهم که از اضطراب رنج می‌برد بیان می‌کرد که *"شب امتحان پدرم که دچار مشکلات روحی بعد از جنگ بوده و تحت درمان است، من و مادرم را شب از خانه بیرون انداخته است."* این سطح از آسیب می‌تواند عملکرد تحصیلی دانشجو را به شدت تحت تأثیر قرار دهد.

کدهای محوری دیدگاه‌ها و مشخصات اساتید، فرآیند تدریس استاد، فرآیند تعامل نامناسب استاد و دانشجو در زیر مجموعه کد گزینشی مرتبط با استاد جای گرفتند. مشارکت کننده شماره نوزده ذکر می‌کرد که: *"اساتید ما رشته پزشکی را تو سرما میزنند و می‌گویند که حالا رشته شما خیلی مهم نیست و یادگیری این مطالب خیلی هم برای شما لازم نیست."* این موضوع برای دانشجوی رشته غیرپزشکی که با دانشجویان رشته پزشکی در یک دانشکده تحصیل می‌کند اتفاق افتاده است. در یک بررسی کلی از بین تمام مصاحبه‌های صورت گرفته این موارد بیش‌تر تکرار شده است: خلق افسرده، استاد سخت‌گیر، ناامیدی از آینده شغلی، اجبار داشتن به انجام کار حین تحصیل به دلیل وضعیت اقتصادی بد، حواس‌پرتی، نداشتن روش مطالعه مناسب و جو ارتباط بین دختران و پسران در دانشگاه.

بحث

این مطالعه با هدف بررسی تجربه زیسته دانشجویان مشروطی دانشگاه علوم پزشکی و با روش پدیدارشناختی انجام شد.

پنج کد گزینشی عوامل تأثیرگذار شامل عوامل فردی، عوامل روانشناختی، عوامل مرتبط با خانواده، عوامل مرتبط با محیط آموزشی و عوامل مرتبط با استاد به دست آمد. این یافته با تحقیق رامبرگر (Rumberger) که علل افت تحصیلی را در دو بخش مسائل فردی و مسائل زمینه‌ای (مشکلات ساختار آموزشی، خانوادگی و خصوصیات اجتماع) طبقه‌بندی کرده است هم‌خوان است(۱۴). بیش‌ترین و پر اهمیت‌ترین علل افت تحصیلی دانشجویان دانشگاه بیرجند عبارت بود از: ناتوانی در مدیریت عاطفه، مدیریت نکردن زمان و نظارت و ارزشیابی نامناسب استادان(۶). این عوامل در دو بخش از یافته‌های تحقیق حاضر یعنی عوامل فردی و عوامل مرتبط با استاد جای گرفته است.

متأسفانه در نظام آموزشی دانشگاه‌های علوم پزشکی مهارت‌های مطالعه و یادگیری صحیح در هیچ زمانی آموزش داده نمی‌شود. تعداد قابل توجهی از دانشجویان روش مطالعه مشخصی نداشتند. روش مطالعه نادرست، تمرکز ناکافی، تفکرات غلط در اخذ واحد و واحدگیری نامناسب کدهای مورد اشاره دانشجویان بود که به

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

مهارت‌های مطالعه و یادگیری مرتبط می‌شود.
در خصوص آینده شغلی نیز روشنگری انجام نمی‌شود. دانشجویان به تجربه و به تدریج اطلاعاتی صحیح یا غلط در مورد آینده شغلی کسب می‌کنند. در مواردی سیستم آموزشی یا اساتید از طریق تخریب آینده شغلی رشته تحصیلی خاصی، اثر عکس بر انگیزه تحصیلی دانشجویان داشته‌اند. در مطالعه‌ای رابطه مستقیم بین پذیرش آینده شغلی و انگیزه تحصیلی بررسی و بین آنها همبستگی مثبت دیده شده است(۱۵).
اختلالات و بیماری‌های جسمی و روحی در تعدادی از دانشجویان وجود دارد و بعضی از دارو استفاده می‌کنند. نکته‌ای که می‌توان در خصوص این افراد مطرح کرد این است که آیا این افراد از فیلترهای خاصی نباید عبور کنند تا انتخاب درستی برای پذیرش دانشجویان علوم پزشکی صورت گیرد؟آیا این افراد توان اتمام دروس رشته‌های علوم پزشکی را دارند؟ آیا نباید برای ورود به رشته‌های علوم پزشکی گزینش خاصی صورت گیرد تا این افراد با توانمندی مسیر تحصیل را سپری نمایند؟ اینها سؤالاتی است که بی‌پاسخ مانده است و فعلاً با آزمون کنکور همه پذیرفته شدگان کنکور بدون گزینش وارد رشته‌های علوم پزشکی می‌شوند.
در این مطالعه پس از عوامل فردی، علل افت تحصیلی در محیط آموزشی بیش‌ترین تعداد را به خود اختصاص داده است. گذار از محیط بسته دبیرستان به محیط باز دانشگاه و تغییر سبک تحصیلی چالش‌های گوناگونی را به دنبال دارد. در مطالعه‌ای کیفی در دانشگاه کاشان، انعطاف‌ناپذیری، نظری بودن درس‌ها (بیش‌تر ذهنی یا تجربی بودن) و عدم سازگاری با محیط جدید از عوامل سازمانی افت تحصیلی گزارش شده است(۱۶). آنچه که دانشجویان تجربه کرده‌اند نشان از فاصله وضعیت موجود، وضعیت مطلوب و آشنایی کم با قوانین است. به عنوان مثال در بدو ثبت نام دانشجویان جلسه چهره به چهره یا در گروه‌های کوچک برای توجیه و آماده‌سازی دانشجویان جهت تطبیق بهتر با محیط آموزشی وجود ندارد. دانشگاه صرفاً به یک اجتماع یک روزه در شرایط نامناسب اکتفا کرده و دانشجو را با فکری پر از سؤالات پاسخ نگرفته به آزمون و خطا می‌سپارد. عواملی این چنین هم تکراری و هم قابل پیش‌بینی است و برای پیشگیری از آن امکان برنامه‌ریزی وجود دارد.
اساتید نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت علمی دانشجویان ایفا می‌کنند. چهارمین دسته علت‌ها عوامل مرتبط با اساتید بیان شده است. دیدگاه‌ها و مشخصات اساتید، فرآیند تدریس و ارزشیابی استاد و فرآیند تعامل نامناسب استاد و دانشجو، کدهای محوری این بخش هستند.
استاد علاوه بر الگو بودن برای دانشجویان می‌تواند با روش‌های آموزشی وارزشیابی استاندارد و آگاه‌سازی دانشجویان، هم دانشجویان را برای دستیابی به هدف درسی یاری نماید و هم اضطراب بیش از حد دانشجویان رادر مقوله علم آموزی و یادگیری کاهش دهد تا بازدهی آنان افزایش دهد. در یک مطالعه مقطعی از دید دانشجویان ویژگی‌های استاد خوب به ترتیب اهمیت شامل دانش، شخصیت، ارتباطات، روش تدریس، ارزشیابی، اخلاق می‌شد(۱۷). نکته اینجا است که دانشجویان دانش را از شخصیت واخلاق بیش‌تر مورد توجه قرار دادند. زیر مجموعه عوامل مرتبط با استاد ۴ کد محوری که در مطالعه ما به دست آمد گویای همین نکات هستند. در بخش فرایند تدریس وارزشیابی سخت‌گیری اساتید بیش‌ترین تعداد تکرار شده را نشان می‌داد. این مقوله می‌تواند نشان دهنده حجم زیاد و سخت‌بودن دروس و یا هم‌خوان نبودن اهداف درسی تعیین شده در برنامه درسی با برنامه ارزشیابی همان درس باشد.
هرچند که باید ذکر کرد که در صحبت بسیاری از مشارکت کنندگان در مطالعه عوامل متعددی ذکر می‌شد و به ندرت علت افت تحصیلی خود را یک عامل می‌دانستند.
در مجموع علل فردی بیش‌ترین علل افت تحصیلی را شامل می‌شود ولی بیش‌تر مشارکت کنندگان از تأثیر چندین عامل بر افت تحصیلی خود سخن گفته‌اند(۱۸).
بر اساس یافته‌های این مطالعه پیشنهاد می‌شود پژوهشگران در مطالعات بعدی بر روی هر کدام از کدهای گزینشی تحقیقات گسترده‌تری انجام دهند. همچنین نتایج این مطالعه توسط کارکنان آموزشی و مشاوره‌ای مطالعه و در اصلاح فرایندهای آموزشی و مشاوره‌ای به عنوان

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

نظر صاحبان فرایند و ذی‌نفعان اصلی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. این پژوهش مبنای طراحی بسته مشاوره‌ای قرار گرفته است که برای پیشگیری از افت تحصیلی دانشجویان این دانشگاه به کار گرفته خواهد شد.

پژوهش حاضر دارای محدودیت‌هایی بوده است که می‌توان به موضوع تعمیم‌پذیری اشاره کرد که استفاده از نتایج باید باتوجه به این که این مطالعه فقط با مشارکت دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام گرفته، صورت گیرد.

با توجه به عوامل افت تحصیلی در کدهای گزینشی مختلف، لازم است که به علل افت تحصیلی دانشجویان دقت نظر بیش‌تری شود و با توجه به علل و عوامل از دیدگاه دانشجویان، برای هر بخش از علت‌ها هم پژوهش‌های عمیق‌تری صورت گیرد و هم برنامه‌ریزی منسجم و دقیقی در معاونت‌های آموزشی و دانشجویی (مرکز مشاوره) دانشگاه و حتی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی برای کاهش افت تحصیلی دانشجویان صورت گیرد.

نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های فوق ۵ کد گزینشی نشان دهنده تأثیر عوامل مختلف بر افت تحصیلی دانشجویان بود و برای پیشگیری و یا کاهش افت تحصیلی باید به این عوامل توجه کرد. در حالی که فقط یک کد گزینشی به عوامل فردی اشاره داشت، کدهای گزینشی دیگر نیز در افت تحصیلی تأثیر داشته است.

قدردانی

این مطالعه مرحله اول از یک مطالعه سه مرحله‌ای در قالب پایان‌نامه دکتری پژوهشگر اول است که از قبل انجام مطالعه، کد تحقیقاتی و کد اخلاق شماره ۱۶۲۲۸۴۰۳۹ را از دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان) دریافت کرده است.

از همکاران مرکز مشاوره و معاونت آموزشی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بابت همکاری گسترده برای انجام این تحقیق سپاس‌گزاریم.

منابع

1. Ebrahimzadeh F, Ghorbani M, Nasseryan J, Mardani M. [Incidence Of Academic Failure And Its Underlying Factors In Lorestan University Of Medical Sciences]. Yafte. 2016; 17(4): 14-24. [Persian]
2. Ghamari F, Mohammadbeigi A, Mohammadsalehi N. [The Association Between Mental Health And Demographic Factors With Educational In The Students Of Arak Universities]. Journal Of Babol University Of Medical Sciences. 2010; 12(suppl 1): 118 -124. [Persian]
3. Amrai K, Elahi Motlagh S, Azizi Zalani H, Parhon H. The Relationship Between Academic Motivation And Academic Achievement Students. Procedia- Social and Behavioral Sciences. 2011; 15: 399–402.
4. Dastranj M, Blocki S, Moazzen M. [Baresiye Avamele Moaser Bar Ofte Tahsili Daneshjooyan Daneshgah Payam Noor Bastak Dar Sale 1389]. Journal of Social Sciences. 2013; 7 (20): 241 - 58. [Persian]
5. 5. Ebrahimzadeh F, Hajizadeh E, Birjandi M, Feli S, Ghazi S. [Predicting the Incidence of Academic Failure in Medical Students of Lorestan University of Medical Sciences Using Classification Tree]. Iranian Journal of Epidemiology. 2018; 14(3): 234-245. [Persian]
6. Talebifar M, Khamesan A, Khorshidzadeh M, Talebzade Shoshtari3 L. [Factors Affecting Academic Failure of the Students Referred to the Commission of Special Cases at The University of Birjand]. Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education. 2020; 26(3): 125-148. [Persian]
7. Keshani F, Torabinia N, Ghazavi Z, Shamir H, Nazemroaya M. [Relationship Between Extracurricular Activities And Quality Of Life With Academic Achievement In Dental Students Of Isfahan University Of Medical Sciences]. Development Strategies in Medical Education. 2021; 8(1):43-54. [Persian]
8. Shakurnia AH ,Elhampour H, Aslami M, Tavalla M. [Identification of the factors predicting students' academic failure in Ahvaz Jundishapur University of medical sciences in 2019]. Jundishapur Education Development Journal. 2021;12(1): 62-74. [Persian]
9. Abdulrazzaq N, Kamal M, Muhsen A, Tareq A, Al Zubaidi , Almousawi A. Academic Failure And Student's Viewpoint:The Influence Of Individual, Internal And External Organizational Factors. Scientific Journal of Medical Research. 2017; 1(1):1-5.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

10. Najimi A, Sharifirad GH, Mohammad Amini M, Meftagh SD. Academic failure and students' view point: The influence of individual, internal and external organizational factors. J Educ Health Promot. 2013; 2: 22 .
11. Michael bloor , FionaWood; Phenomenological Methods, cited 2011January 1, available from:https://dx. doi. org/10. 4135/9781849209403. n40.
12. Aaraabi SM, Boudelaei H. [Phenomenological Research Strategy]. Journal of Methodology of Social Sciences and Humanities. 2011;17(68): 31-58. [Persian] .
13. Holloway I, Wheeler S. Qualitative Research for Nurses. 2nded. Oxford: BlackWell Science; 2002.
14. Rumberger RW. Why Students Drop Out of School and What Can Be Done. Cambridge, MA: Harvard University Press; 2011.
15. Sharifi T, EbrahimBay S, Najafi Hodk F, Mohammadi A. [Relationship between Academic Motivation and Students' Attitude towards Future Job in the Students of Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences]. Qom University Of Medical Sciences Journal. 2020; 14(1): 74-84.[Persian]
16. KoohiNasrabadi M, Navabipour M, Ganji M, Safavi SM. [Determining Organizational Factors Affecting Educational Failure of the Students and How to Control and reduce it (Case Study: University of Kashan)]. Organisational Culture Management. 2013; 11(3): 141-168. [Persian]
17. Esmaeili MR, Hozni SA, Mosazadeh B, Zavareh A. [Good Teacher's Characteristics and its Influence on Dental Students Academic Motivation In Guilan University of Medical Sciences]. Research in Medical Education. 2017; 9(3):18-10 [Persian]
18. Duvivier RJ, Boulet J, Bede C, McKinley D, Norcini J. Overview of the world's medical schools: an update. Med Educ. 2014; 48(9): 860-9.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

The lived experience of conditional medical students from academic failure: A phenomenological study

Ayat Sohrabi[1], Ali Mehdad[2], Ahmad Sadeghi[3], Asghar Aghaei[4]

Abstract

Introduction: *Empowering students and preventing academic failure is one of the prominent issues for medical students. Causes and factors during students' studies reduce the quality of students' learning process and leads to academic and conditional dropout of some students. This study sought to investigate these factors from the view of Isfahan medical students.*
Methods: *This qualitative study was conducted with a phenomenological approach and a review of the lived experiences of probationary students in the academic years 2018-2019 at Isfahan University of Medical Sciences. Data were collected using semi-structured interview individually in writing and by voluntary sampling method and based on content analysis strategy were analyzed manually.*
Results: *A total of 31 probationary students were interviewed until the theoretical saturation of the data was reached. As to the analysis of the interviews, a total of 131 open codes, 30 pivotal codes and 5 selective codes were obtained. The highest number of factors of academic failure from the views of students were placed in the selection code of individual factors. Other factors of academic failure were in 4 selection codes of educational environment, psychological factors, factors related to family and community, factors related to professors. The common codes cited by students are as follows: lack of motivation, distraction, financial difficulties, teacher rigor, depressed mood, frustration with future careers, parental incompetence, and low self-esteem.*
Conclusion: *Considering the causes and different areas that are effective in creating academic failure, it is necessary to have an integrated and comprehensive view of education authorities and families in dealing with the issue of academic failure.*

Keywords: academic failure, students, medical sciences, Phenomenology, Lived experience

Addresses:
[1.] PhD Student in Counseling, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Islamic Azad University, Isfahan Branch (Khorasgan), Isfahan, Iran. Email: sohrabi.a.a@gmail.com
[2.] (✉) Associate Professor, Department of Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Islamic Azad University, Isfahan Branch (Khorasgan), Isfahan, Iran. Email: amahdad@khuisf.ac.ir
[3.] Associate Professor, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Isfahan, Isfahan, Iran .sadeghi22@gmail.com
[4.] Professor, Department of Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Islamic Azad University, Isfahan Branch (Khorasgan), Isfahan, Iran.aghaeipsy@gmail.com

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]